

SEYYİD GARİP MUSA (HZ.) İSMİNİN ANLAMI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Sezgin ERSOY*

Sadberk ERSOY**

Özet

Araştırmamız Seyyid Garip Musa Sultan Hazretleri'nin isminin anlamı üzerinde yoğunlaşacaktır. Anadolu'nun çok kültürlü yapısı dikkate alındığında Türkçe, Arapça, Farsça ve nadir de olsa Yunanca ve Moğolca kökenli isimlere rastlanmaktadır. Bu yüzden isimlerin anlamları üzerinde durulduğunda, öncelikle Türkçe, Arapça ve kısmen de olsa Farsça anlamları üzerinde durulmalıdır. Bunun yanı sıra isimlerin mecaz, yan veya gerçek anlamda olup olmadığı düşünülmelidir. İslâm Kelâmının (teolojinin) tartıştığı temel konulardan biri de bir ismin müsemması ile (yani o isim aracılığıyla isimlendirilmiş olan şey ile) aynı olup olmadığı meselesidir. Bu makale de sözü edilen Seyyid Garip Musa Sultan'ın isim anlamlarıyla sahip olduğu bağlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan mütevazı bir çalışmadır. Bu bağlamda isimlerin anlamları üzerinde bir yaklaşımda bulunulmaya ve analiz yapılmaya çalışılmıştır. İsimlerin terminolojik, tarihsel ve teolojik anlamları ortaya konulmaya çalışılmış ve Garip Musa'nın yaşantısı ile ilişkisi hakkında bilgiler sunulmuştur. Araştırmamızda günümüze kadar ulaşan eserler ve Garip Musa Sultan hakkında

Abstract

A Study on the Meaning of the Name of Seyyid Garib Musa

Our study contains the studies performed on the meaning of the name of Seyyid Garip Musa Sultan Highness. Considering the multi-cultural structure of Anatolia; Turkish, Arabic, Persian and although seldom, Greek and Mongolian origin names are encountered. Therefore, emphasizing the meanings of names, their Turkish, Arabic and, even partial, Persian meanings shall primarily be emphasized. In addition to this, consideration shall be given to whether the names have figurative meaning, connotation or real meaning. One of the basic issues discussed by the Islamic Word Science (Theology) is whether a word is the same with its true meaning or not (in other words, with something that is denominated by means of that name). This is a modest study that aims to reveal the relation between the name meanings of Seyyid Garip Musa Sultan, who is mentioned in this article, and its connections. In this context, an effort was made to make an approach and analysis on the meanings of names. Terminological, historical and theological meanings of names were tried to be revealed and information were presented in relation with the life of Garip Musa. In our study, we aim to present the infor-

* Marmara Üniversitesi, sersoy@marmara.edu.tr

** M.E.B. Çorlu Ticaret Meslek Lisesi, sadberkersoy@hotmail.com

yapılan araştırmaların incelenmesi sonucunda elde ettiğimiz bilgileri sunmayı amaçlamaktayız. Bu bilgiler ışığında Seyyid Garip Musa'nın "Garip" isminin anlamını gerçek ve yan anlamları açısından irdelemenin faydalı olacağı inancındayız.
Anahtar kelimeler: Garip Musa

mation obtained as a result of the examination of extant works and studies performed on Garip Musa Sultan. In the light of these information, we believe that it will be useful to examine the meaning of Seyyid Garip Musa's name "Garip", in terms of its real meaning and connotation.
Key Words: Garip Musa

GİRİŞ

Alevi-Bektaşî kültüründe simge ve semboller önemli bir yer tutar. Bunlardan bir tanesi tahta kılıçların bulunmasıdır. Tahta simgesi Ehl-i Beyt(in) tahta beşiklerde büyümesine ve Türk inancında ağacın kutsallığına bağlıdır. Bazı Türk devletlerin bayraklarında (Çuvaşistan v.b. ülkelerin) Türklerde kutsal sayılan yaşam ağacı) figürünü taşıdığı bilinmektedir. Gelenekselliğe bağlılık, simge ve sembollerin yanı sıra belirgin bir şekilde isimlerde de görülmektedir.

İsim, eylemi tamamlayan bir olgu ise tarikat döneminde anılan isimlerin de bir eylemle veya bir kavramla ilişkili olduğu düşünölmektedir. Verilen isim bir soy, olay ve olgunun temsilidir.

Garip Musa Sultan Dergâhını ziyaret edenlerden çocuk sahibi olmak isteyenler, ziyaret sonrası ocağa bağlılıklarını göstermek için Garip, Musa, Dilek, Sultan gibi isimlerini çocuklarına verebiliyorlardı. Hâlâ Garip Musa'nın ve evlatlarının ismi günümüzde bu ocağa mensup şahıslarda sıkça görölmektedir. (Musa, Garip, Hızır, Hüseyin, Güneş, Haydar, Kamber, Süleyman v.b)

Araştırmamıza konusu olan bu çalışmada Seyyid Garip Musa'nın Ehl-i Beyt soyundan geldiği ve ismini yedinci İmam olan Musa Kâzım'dan aldığı düşünölmektedir.

Garip Musa Sultanın Kimliği

Garip Musa'nın kimliği üzerinde yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır ki, Garip Musa'nın babası Menteş Hacı Bektaşî Veli ile kardeştir.

Aşık Paşazade tarihinde Hacı Bektaş Veli ile Menteş hakkında řu bilgileri vermektedir: "*Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gelmesini beyan*

edeyim, ne sebeptendir ve sonu dahil ne oldu, beyan edeyim: Bu Hacı Bektaş, Horasan'dan kalktı. Bir kardeşi vardı, Menteş derlerdi. Birlikte kalktılar. Anadolu'ya gelmeye heves ettiler. Evvelâ doğru Sivas'a geldiler...." (Çiftçi 2008: 280), (Yavuz 2010: 255), (Atsız 1970: 221)

Ali Cemal Akgün tarafında sunulan Seyyid Garip Musa Sultan Türbesiyle ilgili belgelerde “*Garip Musa adındaki bilge zat, Horasan erenlerindedir, Gaziyan taifesinden bir Alperendir. Türk soyludur ve rivayete göre 90 atlıdan oluşan taraftarlarıyla 14. asırda Rum'a gelmiş ve Divriği'nin batısındaki bir bölgeye yerleşmiştir. Bu bölgeyi kendine yerleşim bölgesi olarak seçmiş ve taraftarlarını başka bölgelere göndermiştir. Bilge kişiliği, hoşgörüsü, âdil davranışları ile insanları etkilemiştir. Kuvvetli sezgilere sahip bir önderdir*” ifadesi bulunmaktadır. (Araştırma Merkezi 1998: 19)

Yine bu belgedeki kayıtlara göre Garip Musa soyu mensuplarına, Erdebil Tekkesi ile ilişkisine dair hiçbir bilgi ulaşmadığı, ancak aktarılan bilgilerde Hoca Ahmet Yesevi diye bir zattan olumlu bahsedildiği ve Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlılıktan söz edilmektedir. (Araştırma Merkezi 1998: 19).

Bununla birlikte Kılıç ve Bülbül araştırmalarında Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı'nın Erdebil Süfiyan Süreği'nde bulunduğunu belirtmişlerdir. (Kılıç 2006: 9- 20)

Kutluay Erdoğan, Garip Musa'nın Hacı Bektaş kapısını mürşit kapısı olarak kabul ettiği, halifelik mertebesine erdiği ve 11. Postun sahibi olduğu bilgisini bizlere vermektedir. (Aydın 1999: 153) (Karakaş 2003: 284)

Kökel çalışmasında Seyyid Garip Musa'nın on iki hizmetten biri olan “Sofracı” hizmetinde bulunduğunu belirtmiştir. (Kökel 2005: 51)

Odacı (2010) çalışmasında Seyyid Garip Musa'nın babası Menteş'in Hacı Bektaş Velinin kardeşi olduğunu belirtmiştir. (Odacı 2010: 161-170)

Garip Musa Ocağı'nın Anadolu'daki diğer büyük ocaklar gibi Ehl-i Beyt ile akraba oldukları ve kendilerini bilgi ve düşüncelerini yaymak üzere topluma adadıkları anlaşılmaktadır. (Odacı 2010: 161-170). Yalçın araştırmasında Garip Musa Sultan'ın Hacı Bektaş Veli

ve Hasan Dede'yle bağlantılı olduğunu belirtmiştir. (Yalçın 2002: 13-95)

Karakaş (2003) elindeki belgelere dayanarak, Seyyid Garip Musa Sultanla ilgili elimizde bulunan sözlü gelenekten gelen bilgiler dışında yazılı belgelerin olduğunu ifade etmiştir. Sultan Abdülmecit Han'ın ve Mahmut oğlu Abdülaziz Han'ın Hacı Bektaş Dergâhındaki postnişler için verdiği icazetnamelerde sadece bu belgelerin verildiği zatların Garip Musa evlatları olduğu beyan edilmiştir. (Karakaş 2003: 99)

Karakaş çalışmasında Garip Musa hakkındaki şu açıklamayı da gün ışığına çıkarmaktadır. *“Garip Musa, Horasan Nişabur'da Niş şehrinde doğmuştur. Babası İbrahim Sani oğlu Mustafa Menteş ile Sivas iline geldi. Haramiler ona orada şehitlik şerbeti içirdiler. Bir oğlancık kaldı, haktan mâda kimseciği yoktu, Nasibini Hünkârdan alıp Sivas'ta kaim oldu. Adına Garip Musa derler”* (Karakaş 2003: 99)

Yine kimliği ile ilgili, eski belgelerde bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Seyyid Garip Musa evlatlarının Osmanlı Devletince vergi alınmayacağına dair bulunan yazıda Seyyid Garip Musanın Hz. Hüseyin evlatlarından olduğu Abdülazizhan'a ait 1862 tarihli fermanla görülmektedir. Bu ferman Garip Musa derneğinde mevcuttur. Bunun yanı sıra kısmi Araştırmacı Yazar Baki Yaşa Altınok da bulunan bir menakıppeden Garip Musa'nın İmam Musa Kazım'ın soyundan geldiği belirtilmiştir. Bu menakıppede 1605-1667 yıllarında yaşayan, Hacı Bektaş dergahında postnişinlik yapmış Yusuf Çelebi oğlu Hacı Zülfikar Çelebi'nin el yazması defterinden 1849-1868 yıllarında Hacı Bektaş Dergâh'ında Postnişin El Hac Ali Turabi Dede baba tarafından yeniden yazılmış olup bu belge Yaşar Baki Altınok da mevcuttur.

Günümüzde Sivas Divriği Bölgesinde bulunan türbenin de bulunduğu bölgede Garip Musa Ocağı yer almaktadır.

Günümüzde Sivas Divriği Bölgesinde bulunan türbenin de bulunduğu bölgede Garip Musa Ocağı yer almaktadır.

2. İsimlerin Taşıdığı Anlamlar

a. Garib İsmi

Halk dilinde garib-karip yabancı-kimsesiz-öksüz-yetim anlamıyla bilinirken, başka bir deyimle ve özellikle de tasavvuf dilinde soy, soyca akraba, yakınlık anlamında kullanılmaktadır. (Karakaş 2006: 54), (Develioğlu 2004)

Halk ve aile dilinde “garib” (yabancı, kimsesiz), bir belgede de “karib” (yakın olan, akraba) adıyla anılan Seyyid Musa’nın gerçek kimliği, hiç değilse yaşadığı dönem konusunda kesin bilgi yoktur. Ancak gün ışığına çıkan belgelerde, Sivas Şer’iye sicillerinde “Garib Musa soyundan gelenlerin incitilmemeleri, askere alınmamaları” konularında kayıtlara rastlanmıştır.” Elimizdeki üç belge Garib Musa’nın yaşadığını doğrulamaktadır. Bunlardan ikisi Divriği Kadısı’na yazılan 1839 ve 1862 tarihli birer emr-i şerif, biri de 1921’de Hacı Bektaş dergâhından verilmiş hilâfetnâme suretidir. Üçünde de “Seyyid Garib Musâ evladından” söz edilmektedir. Belgeler, onun Divriği’ye bağlı Alan köyünde gömülü olduğunu da doğrulamaktadır. Yerel geleneklere göre de Seyyid Garib Musâ ile evlâdından Güneş Dede, Divriği’nin Güneş köyüne bağlı Garib Musa (Küçük Tekke) mezrasındaki türbede gömüldürler. Tekke yıkılmakla birlikte, aileden türbedarların baktığı türbe, bölge Alevilerinin ziyaretgâhıdır. Bu bağlaşıya yerli Sünnilerin de bir ölçüde katıldığı bilinir. (Sakaoğlu 1997: 4–6)

Kutlu Özen (1997) çalışmasında Garip Musa Sultanın Garib ismine ilişkin günümüze ulaşan üç menkıbeden bahsetmektedir.

Birinci Menkıbe; “*Garip Musa, babası (Menteş) ile münakaşa etmiş ve evi terk etmiştir. Babası da oğluna “Garip kalasın, dağların başına düşesin, ama ziyaretçin çok olsun” diye dua etmiştir.*

İkinci Menkıbe; Horasan Pirllerinden olan Garip Musa, İmam Musa Kâzım’ın soyundan İbrahim Sani neslinden gelmektedir. Menkıbeye göre Musa, Nasip almak için Hacı Bektaş Tekkesine gider. Uzun yıllar süren hizmetinden sonra Hünkâr “*Git Musa, Divriği topraklarına git! .. Bu topraklarda Garip kalasın*” der.

Üçüncü Menkıbe, nasipler dağıtılırken, Garip Musa’nın geç kalması ile ilgilidir. Bir mürşide bağlanmak; ondan nasip almak, "el-etek sahibi olmak" demektir. Nasip alma töreni de, bir elini mürşi-

din elinde diğer elini eteğinde tutarak bağlılık yemini etmek şeklinde gerçekleşir ve buna "el-etek tutmak" denir. Bu törene geç kalan Garip Musa'ya, Hünkâr, tahta bir kılıç verir. "Ya Musa! Müslüman ettiğin senin talibin olsun" der. Musa sevinir ve hünkârın elini öper. (Kutlu 1997: 63)

Sözlü bilgiler ve son yıllarda Musa Karakaş'ın katkıları sonucunda ulaşabildiğimiz yazılı belgeler, Garip Musa'nın on iki İmam'ın yedincisi Musâ Kâzım'ın soyundan olduğunu göstermektedir.

Aktarılan bu bilgilerle "Garip" isminin gerçek anlamı ağırlık kazanmaktadır. Ancak Seyyid Garip Musa Sultan ismini biraz daha açıklamak yararlı olacaktır.

b. Seyyid ve Musa İsimleri

Seyyid: Seyyid İsmi'nin anlamı tek anlam olarak kabul edildiğinde, manevî silsile ile Hz. Ali'ye mensup olan, onun Hüseyin adlı oğlunun soyundan gelen kişilere verilen ünvandır. (Sakaoğlu 1985: 35)

Musa: Mitolojide rastladığımız Musa ismi Yunanca mousa, Latince musa'dan türemiştir ve şarkı, şiir, bilim ve sanatlar üstüne yetenekli dokuz kız kardeş tanrıça olarak geçmektedir. Zeus ve hafıza tanrıçası Mnemosyne'nin kızları olduğu belirtilmiştir. Helikon Dağı'nda yaşayan muse(s) yalnızca şairlere değil bütün diğer sanatçılara da ilham veren ikincil derece tanrıçalar olarak anılmaktadır. Dilimizde bunu "ilham perisi" şeklinde ifade ediyoruz. Bu sebepten dolayı Mitolojide "Musa" ismi müzik ve su perileri için kullanılmaya başlanmıştır.

Ancak bahsi geçen bulguların araştırmamızda Musa ismi ile herhangi bir ilişkisi yoktur. Çünkü telaffuz edilen ismin Türk veya İslam etkisiyle Arapça anlamında kullanılması daha doğrudur.

Jones'un Eski Ahit Sözlüğü'nde Musa isim olarak "Ay", fiil olarak sudan kurtarma anlamını taşır. Mısır dilinde mes, Mesu erkek çocuk anlamını taşımaktadır. (Uittenbogaard; Erişim 2011)

İbnü'l-Arabi, Fusûsu-l Hikem adlı eserinde Peygamber olan Hz. Musa'nın ismiyle ilgili şu bilgileri vermektedir. *Firavun'un ailesi onu suda, ağacın yanında bulduğunda, Firavun ona "Musa" adını verdi. Kıptice "mu" su ve "sa" da ağaç demektir. Bu şekilde, onu içinde bu-*

lunduğu şeyle adlandırdı. Çünkü sandık suda ağacın yanında durmuştu. Ve (Firavun) Musa'nın öldürülmesini istedi. Bunun üzerine, karısı (Asiye) Musa'ya ilişkin olarak konuştu. Ve Firavun'a söylediği sözde, (kendisine ilham olunan) ilâhi konuşma ile konuştu. Çünkü, Aleyhi's-selatü ve's-selam'ın, o ve İmran kızı Meryem için, erkeklerinki gibi kemale sahip olduklarını teyid eder biçimde bildirdiği üzere, Allahu Teala onu kemal için yarattı".(Demirli, 2006). Musa ismi "çeki çıkarmak" anlamını taşır ki, bu ifade kutsal kitaplarda Hz. Musa'nın hayatı ile ilişkilendirilmiştir. (Uittenbogaard; Erişim 2011).

Bu araştırmalar Peygamber olan Hz. Musa'nın yaşamı dikkate alınarak yapılmıştır. Ancak biz Musa isminin değerlendirmesini Türk – İslam kültürü çerçevesinde kabul edeceğiz.

Seyyid Garip Musa Sultan Hazretlerinin ismini Yedinci İmam olan Dedesi İmam-ı Musa Kâzım dan almış olabileceğini Garip Musa Sultan Derneği Başkanı Musa Karakaş'ın açıkladığı soy şeceresinde görebilmekteyiz. (Karakaş 2003: 284)

SONUÇ

Günümüzde "Garip" ismini İslamiyet'teki yerini tarif eden çalışmamıza göre ismin anlamı "yetim, öksüz, kimsesiz, yabancı" manasını taşımaktadır. Oysa Garip isminin teolojideki anlamına bakıldığında kutsal ve yüce manalar taşıdığı görülebilmektedir. İslamiyet'te Garip ismi aşağıda görüldüğü gibi şu şekillerde tarif edilmektedir.

1. *Garip olan kimseler, fasit olan günahların bolca işlendiği bir zamanda, salih olan kimselerdir.*

2. *Garip olan kimseler cehaletin diz boyu olduğu zamanda Âlim olan kimselerdir.*

İslamiyet'te Garip isminin bu değerlendirmelerinde de görüldüğü gibi **Âlim**, **bilgili** ve **derviş** anlamlarını taşıdığı görülmektedir. Hatay gibi Arap diline yakın bölgelerde bu anlamlar kullanılmaktadır.

Bu da gösteriyor ki; Garip Musa'nın kimliğinin, taşıdığı Garip isminde saklı olduğu görülmektedir. Garip Musa'nın hayatında Divriği'nin Güneş köyü sirtlarında yer alan mezrada yaşadığı hikmetler, kendisi hakkında birçok bilgiye ulaşmamızı sağlamıştır. Garip Mu-

sa'nın türbesi ıssız bir dağ başında olmasına rağmen mimarî özelliğini günümüze taşımıştır. Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde yaşayan (Karakaş: 2006) Garip Musa evlatlarının Garip Musa hakkındaki söylemleri aynı şekilde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu değerlerin aktarımlarından bir tanesi soy bağlarındaki ortak isim kuşağının oluşmasıdır.

Seyyid Garip Musa, Ehl-i Beyt soyundan olması münasebeti ile Yedinci İmam Musa Kâzım'dan ismini almakta ve Garip isminin ise amcası Hacı Bektaş Veli tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Seyyid Garip Musa isminin görülen gerçek anlamından çok manevî olgular içeren anlamı olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Arabi İbn Muhyiddin; *Fusûs el-Hikem*. çev: Ersin Baki. (26. Bölüm) 148 -157; 2002
- Araştırma Merkezi, (1998). "Seyyid Garip Musa Sultan Türbesi" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış - 98(8) : 19
- Atsız, Nihal. (1970). *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, İstanbul: Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi
- Aydın, Ayhan. (1999). "Araştırmacı Yazar Kutluay Erdoğan'la Söyleşi" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (10): 153
- Çiftçi, Cemil. (2008). *Âşık Paşazâde Tarihi*, Derviş Ahmed Âşıkî, Mostar Tarih Dizisi. İstanbul: Pasifik Ofset.
- Develioğlu, Ferit. (2004). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi
- Karakaş, Musa. (2003). "Seyyid Garip Musa İle İlgili Yeni Bir Belge" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (26): 284
- Karakaş, Musa. (2003). "Seyyid Garip Musa Sultan İle İlgili Bir Yeni Belge Dolayısıyla" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (25): 99

- Karakaş, Musa. Altınok, Baki Yaşa (2006). *Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı*. Ankara: Seyyid Garip Musa Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları.
- Kılıç Filiz, Bülbül Tuncay, (2006). Erdebil Dergâhı'nın Anadolu Ale-tiliğindeki Yeri ve Erdebil Dergahında Uygulanan Bazı Dinsel Pratikleri İçeren Risale” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Güz (39): 9-20
- Kökel , Coşkun. (2005). “Güvenç Abdal Ocağı Üzerine Bir Değerlendirme” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (35): 51
- Odacı, Serdar. (2010). “Emine Işinsu'nun Hacı Bektaş Veli Romanında Bektaşilik Algısı” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (55): 161-170
- Özen, Kutlu. (1997). *Divriği Evliyaları*. Sivas: Dilek Yayınevi,
- Sakaoğlu, Necdet. (1997) “Seyyid Garip Musa Sultan Türbesi” *Genç Erenler Dergisi*; ISSN 1301-1944 Sayı: 27 S.4-6
- Sakaoğlu, Necdet. (1985) “Seyyidlik Sarığı Sarmak”, *Tarih ve Toplum*, (14): 35
- Yalçın, Alemdar. (2002) “Kargın Ocaklı Boyu İle İlgili Yeni Belgeler” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (21): 13 – 95
- Yavuz, Kemal; Yekta Saraç. (2010). *Âşık Paşazâde Osmanoğullarının Tarihi, Tevârih-i Âl-i Osmân*. İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.

İnternet:

- UİTTENBOGAARD, Arie. (Erişim Tarihi: 01.02.2011). “Moses Name Meaning”; [http:// www.abarim-publications.com](http://www.abarim-publications.com)
- İnternet: (Erişim Tarihi: 17.02.2011). “Meaning and etymology of the name Mosheh” [http://www.abarim-publications.com/ Meaning/Moses.html](http://www.abarim-publications.com/Meaning/Moses.html)